

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

I hälsans tjänst [Inledaren]

Prost, Pia

Published in:
Skärgård

Published: 01/09/2022

Document Version
Accepted author manuscript

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Prost, P. (2022). I hälsans tjänst [Inledaren]. *Skärgård*, (3/2022), 2-3. <https://www.abo.fi/centret-for-livslangt-larande/i-halsans-tjanst/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

I hälsans tjänst

Text: Pia Prost

Böckerna om lokalhistoria i bokhyllan bakom mig är till sin uppbyggnad rätt lika, med kapitel om forntid, krigstider, näringar, gårdar, skolväsendet, kommunikationer, kyrka, kultur och traditioner. Men i många av dem ges det som främst formar vår vardag – och som ger ramarna för livet i stort – inte något större utrymme: hälsa och sjukdom, födelse och död.

Det som skrivs har snarast att göra med hur hälsovården byggts upp rent administrativt, men det är inte alltid helt lätt att se den lilla människan i texterna. Samtidigt vet vi att det som ständigt är närvarande i vardagen inte alltid är det som man kommer ihåg att uppmärksamma. Det är som med alla familjealbum som är fyllda med bilder av julfiranden, semesterresor och examensfester, men som ofta saknar de vardagsbilder som man i efterhand helst skulle vilja se. Vardagsbestyren, som till 95 procent utgör livet, glömmes vi ofta att skildra.

Det var inte långt tillbaka i tiden som sjukdom och död var högst närvarande i vardagen, i alla åldrar. Det är nästan omöjligt för en nutidsmänniska att greppa hur hög till exempel dödligheten bland barn var för hundra år sedan. År 1918-19 skördade spanska sjukan miljontals människoliv – i boken "Medicin, mat och magi" (2014) skriver **Patricia Bruun** om familjen i Kimito som miste fyra barn på två dagar. I **Gustav Wickströms** artikel om dödligheten bland barn kan man se att det under 1920-talet dog 315 barn i Åbolands och Ålands skärgårdssocknar, då med en total befolkning på dryga 15 000 personer. Den vanligaste dödsorsaken var olika infektionssjukdomar.

Även mindre åkommor kunde ofta bli livshotande utan vård. Ännu på 1800-talet hörde enskild sjukvård inte ens till (provinsial)läkarnas arbetsordning – deras uppgift var främst att förhindra och stoppa epidemisjukdomar och övervaka vaccinationsverksamheten. Distrikten var enorma och en enda läkare kunde omöjligt ta hand om alla sjuka. Det var bara när läkaren utförde likbesiktningar eller då frågor rörande epidemier behandlades som människor kunde rådfråga läkaren om sina krämpor, skriver **Martina Engsjö-Lindgren** i sin utmärkta översikt "Från folkmedicin till modern sjukvård" i En bok om Houtskär, Del 2. Alltså fick man ofta ty sig till vård på annat håll, vilket i skärgården kunde betyda de läkare som fanns på örlogsfartygen eller de lokala förmågorna; bygdens kloka gummor, gubbar, koppkärningar, blodstämmare och botare.

Kunskap om naturmedicin har funnits långt innan klosterträdgårdarna började frodas under sen medeltid. Och hjälpte inget annat fick man ta till besvärjelser. Folkligt botande av sjukdom med hjälp av formler och ritualer levde kvar i delar av Svenskfinland ännu på 1910-talet. Här finns mycket kunskap att hämta i Svenska litteratursällskapets webbaserade album Magisk folkmedicin. Vilken fascinerande läsning! Albumet består av drygt 1800 sidor uppteckningar och över 60 bilder och hör till den helhet av SLS-samlingar som upptagits bland Unescos nationella världsminnen.

I Sjukdomsbesvärjelser, upptecknade av **Lars M. Schalin** (1915), kan man läsa om hur man botar allt från modstulenheter, vårtor, kramper och värk. Men även besvärjelser mot mer

“allmänna orättvisor” listas; tycker du till exempel att din granne uträttar sina behov på olämpliga ställen, kan du kasta harhår på elden och tänka på honom, så får han diarre, tipsar **Stoppa-Mor** i Köklot i Kvevlax. Inte en helt behövlig besvärjelse idag, skulle jag tro.

Vid sekelskiftet 1800-1900 förbättrades hälsovården på många vis. Många mindre orter fick medicinförråd, man anställde “ackuschörskor” (barnmorskor) och kommunerna kunde välja mellan att anlita en diakonissa eller en hälsovårdare. Båda hade samma sjukvårdsutbildning, men diakonissan hade dessutom studerat församlingskunskap och själavård. På 1940-talet trädde flera lagar som gällde hälsovården i kraft. I varje landskommun skulle det finnas läkare, hälsosyster och rådgivningsbyrå. Samtidigt ökade Röda korsets och Folkhälsans engagemang i förebyggande av sjukdom i glesbygderna. En stor del av detta nummer har vi vikt åt det värdefulla jobb som besättningen på Folkhälsans båtar Gullkronan och Lyckoslanten utförde under mer än 20 år i skärgården.

Just nu står vi inför århundradets reform och det är för tidigt att säga hur de nya välfärdsområdena kommer att påverka hälso- och sjukvården i skärgården. Men det finns en viss garanti för att servicen ska fungera också här: av de 21 välfärdsområdena är det tio som har skärgård, både vid kusten och i insjöfinland. Av dessa är det fyra som beviljas skärgårdstillägg.

"Allt intresse för sjukdom och död, är bara ett uttryck för intresset för livet", sade författaren och Nobelpristagaren **Thomas Mann**. Låt oss därför hylla livet genom att fördjupa oss i sjukdom, död och hälsovård i skärgårdsmiljö. Trevlig läsning och må väl!

Pia Prost, redaktör
pia.prost@abo.fi
050-3381710

**CHRISTER - KAN DU KLIPPA SÅ DET FRÄMST ÄR VÅRA ANSIKTEN SOM SYNS?!
GÖR DEN SÅ LITEN SÅ ATT ALLT RYMS PÅ ETT UPPSLAG!**

Skärgårds redaktion tankar D-vitamin inför höstens mörker. Fr.v. redaktör Pia Prost, chefredaktör Cecilia Lundberg och kommunikator Mia Henriksson.